

Tale på Huseby 1. november 1952.

Drømmen om å skape et bedre samfunn ligger under alt vårt strev.

Denne drømmen er samtidig et uttrykk for det beste i mennesket ~~i mennesket~~. Den er uttrykk for omsorg for alle mennesker - ikke for egoisme, egeninteresse. Den kaller på det beste i hvert enkelt menneske. Den er en veldig moralsk kraft fordi den representerer oppdriften i ethvert samfunn.

Gjennom de to siste menneskealdre er det gjort et stort hopp framover. De pionerer som ved århundreskiftet stirret framover mot et Utopia, vil ha vanskelig for å kjenne samfunnet igjen. Mange av drømmene er realisert. Men vi må aldri glemme at selv om det er skjedd store

- 2 -

omveltninger i samfunnet - store forbedringer - så er også kravene økt. Vi drømmer stadig om et bedre samfunn - et nytt Utopia. Vi flytter merkepelene framover - heldigvis. Kravene til det ideelle samfunn vokser etter- som de tekniske, økonomiske og kulturelle framskritt gjør det mulig å stille høyere mål.

Det sosialistiske samfunn er ikke noe fastlagt skjema, men et samfunn som i stadig større monn blir slik som det samfunn vi har drømt om. Derfor bygger vi på den samme drøm, den samme idé, idag. Forskjellen er at vi er rykket de praktiske problemer inn på livet - fordi det nå er oss som skal og må løse dem. Vi kan ikke - som for 50 år siden - kreve at andre skal løse dem for oss. Vi må løse dem selv.

Arbeiderbevegelsen har i disse 50 år erobret den politiske makten i landet. Vi har overtatt regjeringsmakten og vi har flertall i Stortinget. Det legger et vesentlig ansvar på oss.

Vår sosialistiske barnelærdom fortalte oss at den politiske makt var viktig, men at den økonomiske makt var enda viktigere. De erfaringer vi har gjort, etter at arbeiderbevegelsen overtok regjeringsmakten, har på alle punkter bekreftet vår barnelærdom: Arbeiderbevegelsen må aldri glemme at:

- De som behersker det økonomiske liv, behersker en vesentlig del av samfunnet.
- De som behersker det økonomiske liv, vil føre en bitter kamp for å bevare sin maktstilling.

Vi har illustrerende eksempler på det. Ikke minst når det gjelder reguleringspolitikken har vi sett at reguleringer, vedtatt av det norske Storting, er blitt undergravd og motarbeidet, slik at de ikke tilnærmelsesvis har fått den samfunnsmessige betydning de skulle hatt. Vi har høstet den erfaring at regulering på ett område, kan gjøres illusorisk ved motforanstaltninger på andre områder fra dem som har økonomisk makt til det. Forslaget fra Pris- og rasjonaliseringskomiteen tok sikte på en samlet regulering av den økonomiske virksomhet i landet, og det er vel en av grunnene til at den ble møtt med en så forbitret motstand fra de næringsdrivendes side.

Regjeringen har som kjent skilt ut prisloven og lagt fram en proposisjon som på en del punkter avviker fra komiteinn-

Det enkle spørsmål vi stiller, er dette:

Har vi behov for en prislov?

På det spørsmål svarer jeg ubetinget ja, og jeg skal begrunne det med noen få ord.

Ethvert riksstyre i Norge bør ha tre hovedoppgaver når det gjelder økonomisk politikk:

1. Hele folket i arbeid - ingen ledighet.
2. Utbygging av landet - økt levestandard.
3. Rettferdig fordeling av produksjonens resultater.

Motstanderne av prisloven sier: Ditt levebröd er i fare hvis prisloven blir vedtatt.

Jeg sier: Ditt levebröd er i fare hvis den ikke blir vedtatt.

En av hovedoppgavene for norsk riksstyre er å trygge den fulle sysselsetting - å hindre arbeidslöshet. Så

stillingen. Men også Regjeringens proposisjon er blitt gjenstand for forbitrede angrep. Forklaringen ligger selvfølgelig deri at den på det økonomiske område berører en del av de grunnleggende prinsipper for hvordan Norge skal styres. Og da er det forsåvidt ikke noe merkelig at motsetningene - de motstridende økonomiske interesser - og de forskjellige politiske synspunkter - törner sammen. Det synes å være helt klart at våre motstandere ser kampen om prisloven som noe mer enn en kamp om innholdet i prislovens enkelte paragrafer - de ser den som en avgjørende politisk styrkepröve. Og gjør våre motstandere det, må selvsagt vi også gjøre det. Vil de andre ha kampen, så må de få den. Men da er det også nödvendig at vi samler kreftene.

fryktelig har vår generasjon følt arbeidsledigheten på kroppen at vi har bestemt oss for at den skal bekjempes med alle midler. Skal vi kunne holde hele folket i arbeid, må vi ha midler til det. Prisloven er et av midlene.

Men prisloven har også en annen vesentlig oppgave.

Ved hjelp av ~~pr~~isloven skal vi sørge for at ingen vare i Norge blir solgt til høyere pris enn den bør ha. Derfor er hovedparagrafen i prisloven et forbud mot å ta eller beregne seg utilbørlige priser. Prisene på varer spiller den samme rolle for din og min levestandard som lønningene. 20 öre i lønnstillegg pr. time har ingen reell verdi for meg hvis prisforhøyelser tar de 20 örene igjen i neste omgang.

De næringsdrivende har reist en voldsom kamp mot at staten - samfunnet - skal kunne regulere priser og produksjon.

De bruker de sterkeste ord om statsdirigering og diktatur. Til dette er det å merke.

1. Det er egentlig ikke noe nytt det som foreslås. Den gjeldende midlertidige prislov - Lex Thagaard - inneholder bestemmelser som stort sett svarer til denne nye prislov - og som på enkelte punkter går lenger.
2. Det er av de næringsdrivende selv gjennomført reguleringer som tar sikte på å oppheve den frie konkurranse i den enkelte næring ~~overens~~. De næringsdrivende er altså ikke mot reguleringer hvis de bare kan få gjennomføre dem selv, ~~og~~ ^{eller} når reguleringene har til hensikt å holde prisene oppe!
3. De store næringer, jordbruk og fiskeri, har gjennom-

fört reguleringer av sin næringsgren og har krevd at staten skal medvirke til denne reguleringen ved å vedta reguleringsbestemmelser i lovs form. Råfiskloven er blitt vedtatt enstemmig av Stortinget og omsetningsloven for jordbruket ble vedtatt mot 10 stemmer.

Men hvorfor er det nødvendig at staten gjennomfører priskontrollen og reguleringene? Kan ikke de private fortsette med det?

Det spørsmålet berører et kjernepunkt:

Nesten ikke noe annet land i verden er så avhengig av sin utenrikshandel som Norge. Økonomiske kriser i de ledende industriland, devaluering av en valuta, vil med en naturlovs uavvendelig ramme

-10-

Norge. Det internasjonale samarbeid på det økonomiske område har på den annen side vidtrekkende betydning for den indre norske økonomi. Dette er faktorer som den enkelte bedrift i Norge ikke er og ikke kan være herre over. Det er bare fellesnevneren for hele Norge - staten - som kan foreta den avveining av hele landets interesser som her er nødvendig. Det er ikke noe merkelig i at den enkelte bedrifts interesse her kan gå på tvers av landet; men bedriften Norge kan bare bli en god bedrift når de enkelte enheter samkjøres - koordineres, og hele landets og hele folkets interesser ses under ett. Men en slik samkjøring kan bare skje under samfunnsmessig ledelse og etter en felles plan. Det er dette vi kaller planøkonomi.

En samlet plan for landets økonomiske liv og utvikling kommer en ikke utenom i våre dager. Akkurat som den enkelte bedrift bygger sin virksomhet på plan og orden, må bedriften Norge gjøre det. Klarer vi ikke å organisere bedriften Norge på denne måten klarer vi heller ikke å holde hele folket i arbeid. *En krigsplan akter regjeringen å legge fram ut på vårparten.*

Den internasjonale spenningen, krigsfaren, har selvsagt økt behovet for økonomisk samarbeid utad og for samfunnsmessig regulering innad.

Krigsfaren har ført til en opprustning som legger beslag på en betydelig størrelse av de enkelte lands nasjonalprodukt enn før. For Norges vedkommende regner en med at det militære forbruk nå utgjør ca. 1 milliard kroner årlig, og det har selvfølgelig virkninger

på en rekke områder: Det øker presset på alle priser, det beslaglegger arbeidskraft og materialer som ellers kunne vært nyttet til andre formål.

Men, sier våre motstandere, har samfunnet moralsk rett til å foreta reguleringer som gråper inn i de enkelte borgeres rett, deres frihet til selv å høste det hele utbytte av sin økonomiske virksomhet?

Jeg svarer at samfunnet har ikke bare rett men plikt til det. Det har plikter ikke bare ovenfor en liten gruppe av folket, men først og fremst overfor det store flertall som ikke har økonomisk makt til å verne sine interesser.

Det er her to grunnsyn på samfunnsutviklingen tørner sammen. På den ene siden det sosialistiske og på den annen det privatkapitalistiske. Arbeider-

bevegelsen har alltid hevdet samfunnets rett til å regulere og fordele det økonomiske utbytte av de samlede ressurser samfunnet rår over - ut fra det syn at ingen produksjon, intet utbytte er mulig, uten ved et samspill av alle krefter i det moderne samfunn. Ingen bedrift i Norge kunne eksistere eller produsere noe uten de felles goder som samfunnet etterhvert har skapt.

Etter krigen er det i Norge nyskapt verdier for 16 - 17 milliarder kroner. Hvem er blitt eiere av disse veldige verdier? Det er bedriftene, selskapene, firmaene, - deres aksjonærer eller deres personlige eiere. De som hylder de privatkapitalistiske prinsipper vil finne dette ganske i sin orden - det er slik det skal være. Vi sosialister ser annerledes på

dette grunnleggende spørsmål. Vi ser det slik at denne uhyre verdiforøkelse bare har vært mulig ved hele folkets innsats. Den er et resultat av et samvirke mellom alle grupper av folket, av det offentlige som av de private, av bedriftslederne som arbeiderne og funksjonærene. Noen ubetinget rett til denne verdiøkningen kan derfor aksjonærer og personlige eiere av bedriftene ikke ha. Samfunnet som sådant har visse krav å stille. Det vil selvfølgelig her bli innvendt at arbeiderne og funksjonærene har fått sin lønn, Og det er jo riktig. Men spørsmålet er ikke løst med det. Et samfunn som bygger på demokratiske prinsipper også når det gjelder økonomisk politikk kan ikke gi avkall på retten til en utjamning mellom dem som

takket være eiendomsforholdet høster fordelene av den felles innsats. Jeg er overbevist om at dette spørsmålet etterhvert vil måtte tas opp til alvorlig drøfting i alle land i den demokratiske verden. Den ubegrensede eiendomsrett til produksjonens utbytte lar seg ikke opprettholde, hvis en vil løse de sosiale problemer og finne fram til en form også for økonomisk demokrati.

Det er blitt hevdet at forslaget til prislov gir regjeringen for vidtrekkende fullmakter og svekker Stortingets stilling. Det er ikke riktig. I regjeringens proposisjon er det tverimot foreslått at Stortinget skal trekkes mer inn i dette arbeid enn før. Stortinget skal holdes løpende underrettet om de reguleringstiltak som blir gjennomført og dessuten skal regjeringen hvert

år på forhånd legge fram for Stortinget melding om de retningslinjer regjeringen akter å følge i det kommende år. Det gir Stortinget grunnlag for å drøfte saken før beslutningene fattes.

Vi står i dag oppe i en vanskelig situasjon når det gjelder prisene og lønningene. Vi har hatt en meget sterk prisstigning siden 1950. Det skyldes først og fremst prisstigningen ute i verden som følge av den internasjonale spenning, Korea-krigen og opprustningen, og devalueringen av pundet-og som følge derav - devalueringen av den norske krone. Alle de varer vi måtte kjøpe ute, steg med eventyrlig fart. De stabile priser vi hadde maktet å holde helt fra 1945 til 1950 klarte vi ikke lenger - det krevde så store subsidier eller tilskudd

fra staten - det vil si - skatteyterne, at vi klarte det ikke. Så måtte vi begrense subsidiene og la prisstigningen slå ut i prisene til forbrukerne. Leveomkostningene er i de siste 2 år gått opp med 30 %, og selv om lønningene også er blitt forhøyet, så er vi nå alle klar over at det ikke hjelper oss. Vi må tilbake til stabile priser hvis vi skal holde levestandarden oppe. Regjeringen har arbeidet med denne veldige viktige oppgave i flere uker, i den siste uken har vi drøftet situasjonen med alle næringsorganisasjoner og med de faglige hovedorganisasjoner i næringslivet. Jeg tror jeg kan si at inntrykket av disse drøftinger er at det stort sett hersker enighet om at man må få satt en

stopper for prisstigningen og igjen få stabilisert prisene, og ^{jeg håper} at alle lojalt vil medvirke til å finne en løsning på dette vanskelige problem.

De utskielser vi har vært vidne til på enkelte områder hvor prisene er blitt gitt fri, viser at ikke alle næringsdrivende har vært verdig den tilliten de er blitt vist. Det er klart at Regjeringen heretter må ha fullmakt til å gripe inn.

Samfunnsmessig ansvar De produsenter og forhandlere som ikke følger ~~spilletts regler~~ under frie priser, de kan igjen måtte få diktert maksimalpriser med etterfølgende skjerpet kontroll. Regjeringen vil nå utarbeide sine forslag og legge dem fram for Stortinget så fort som mulig.

Den viktigste forutsetning for en økt levestandard for et lands befolkning vil imidlertid alltid være : økt produksjon. Det kan ofte være vanskelig for den alminnelige mann å se sammenhengen mellom en øking i produksjonen og en øking i levestandarden. Vi har imidlertid nettopp nå fått et ~~nytt~~ anskuelser- undervisning på dette område.

Det var regnet med at den samlede produksjon i Norge i 1952 skulle øke med 3 %. Det kan nå konstateres at disse forhåpninger har sviktet og økningen blir bare ca. 1 %. Det har slått ut i et visst press på prisene - det ble for lite varer i forhold til mangden av penger - og det fører med en naturlovs nødvendighet til stigende pris. Den viktigste årsak til prispresset

nå er imidlertid økte omkostninger som følge av forhøyede lønninger, økning av jordbrukets inntekter og ellers *etter-* virkninger ~~av~~ ^{av} den spiralbevegelse som har vært igang i de siste to år.

Den oppgaven det norske næringsliv står foran, er å gjennomføre rasjonaliseringen - bare det ~~kan~~ kan gi oss billigere varer og trygge vår konkurransevne overfor utlandet. Hittil har mange norske bedrifter kunnet arbeide i ly av importforbud og varemangel - en direkte følge av krigens ødeleggelser og kaos på verdensmarkedet og i handelsforbindelsen mellom landene. Men nå kan og bør det ikke gjelde lenger. Vi kan ikke og vil ikke stenge

for billigere varer fra andre land, for det vil i det lange løp være ødeleggende for vår økonomi og vår konkurransevne. Men under disse forhold må mange norske bedrifter hurtigst mulig moderniseres og rasjonaliseres skal de klare seg. En slik rasjonalisering er først og fremst en oppgave for bedriftene selv ; men klarer de det ikke, eller vil de ikke, det forutsetter bl.a. ofte samarbeid mellom flere bedrifter, så må staten - samfunnet - også her gripe inn og yte sin medvirkning.